

УДК 357.6-026.911“71”(477)

Т. О. Каменська,

доктор економічних наук, доцент,
завідувач Національного центру обліку та аудиту,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
сертифікований аудитор України,
віце-президент Гільдії професійних внутрішніх аудиторів України,
E-mail: tatnakam@gmail.com

Внутрішній аудит: виникнення та розвиток

Викладено історію виникнення та висвітлено сучасний стан внутрішнього аудиту. Визначено п'ять основних хронологічних етапів, за критерії виокремлення яких взято стан функцій внутрішнього аудиту всередині корпорацій та розвиток застосовуваних технологій. Подано результати вивчення чинних нормативних документів щодо внутрішнього аудиту в Україні, що дозволило визначити етапи його становлення від системи контролю за діяльністю комерційного банку до поступового упровадження у сферу державного фінансового контролю й у систему корпоративного управління акціонерних товариств і фінансових установ. Зроблено висновок, що нормативна база для створення й організації діяльності з внутрішнього аудиту в Україні повністю відповідає міжнародним вимогам та стандартам.

Ключові слова: *внутрішній аудит, етапи розвитку внутрішнього аудиту, функції внутрішнього аудиту, Стандарти професійної практики внутрішнього аудиту, нормативна база діяльності з внутрішнього аудиту.*

Т. А. Каменская,

доктор экономических наук, доцент,
заведующая Национальным центром учета и аудита,
Национальная академия статистики, учета и аудита,
сертифицированный аудитор Украины,
вице-президент Гильдии профессиональных внутренних аудиторов Украины

Внутренний аудит: возникновение и развитие

Изложена история возникновения и освещено современное состояние внутреннего аудита. Определены пять основных хронологических этапов, в качестве критериев выделения которых принято состояние функций внутреннего аудита внутри корпораций и развитие применяемых технологий. Представлены результаты изучения действующих нормативных документов по внутреннему аудиту в Украине, что позволило определить этапы его становления от системы контроля за деятельностью коммерческого банка к постепенному внедрению в сферу государственного контроля и в систему корпоративного управления акционерных обществ и финансовых учреждений. Сделан вывод, что нормативная база для создания и организации деятельности по внутреннему аудиту в Украине полностью соответствует международным требованиям и стандартам.

Ключевые слова: *внутренний аудит, этапы развития внутреннего аудита, функции внутреннего аудита, Стандарты профессиональной практики внутреннего аудита, нормативная база деятельности по внутреннему аудиту.*

Т. О. Kamenska,

DSc in Economics, Associate Professor,
Head of the National Center for Accounting and Audit,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit,
Certified auditor of Ukraine,
Vice President of the Guild of Professional Internal Auditors of Ukraine

Internal Audit: Rise and Development

Rise and current performance of internal audit is discussed. Key chronological phases of audit are defined by analyzing the development of international audit in the international context. Functions of international audit in corporations and the development of technologies used by auditors are taken as the chronology criteria. The five phases in which the notion “internal audit” was undergoing gradual evolution in the global theory

and practice are defined. At the earliest phase, the tasks of internal audit were confined to reviews of accounting reports and the check up function, namely, checks up of storage of material assets and execution of orders issued by enterprise management. At the current phase, internal auditors contribute to improvements in the risk management processes, corporate management and control.

Results of the analysis of the existing regulatory documents pertaining to internal audit in Ukraine are shown, allowing the author to define chronological phases of its establishment. Internal audit in Ukraine first established as the system for control over operation of commercial banks, aiming at evaluation and improvement of the banks' internal control system. Subsequently, internal audit was being introduced in the state financial control, in the corporate management of joint-stock companies and in financial institutions. Detailed review of the peculiarities of the current phase is given, with emphasis on the ones related with informal aspects of internal auditors' work. The definition of internal audit and the key requirements to its functions and tasks, fixed in legal documents of regulatory bodies in Ukraine, are given. The conclusion is made that the regulatory framework for organization and operation of internal audit in Ukraine fully conforms international requirements and standards.

Key words: *internal audit, phases of development of internal audit, functions of internal audit, Standards for Professional Practice of Internal Auditing, regulatory framework of internal audit.*

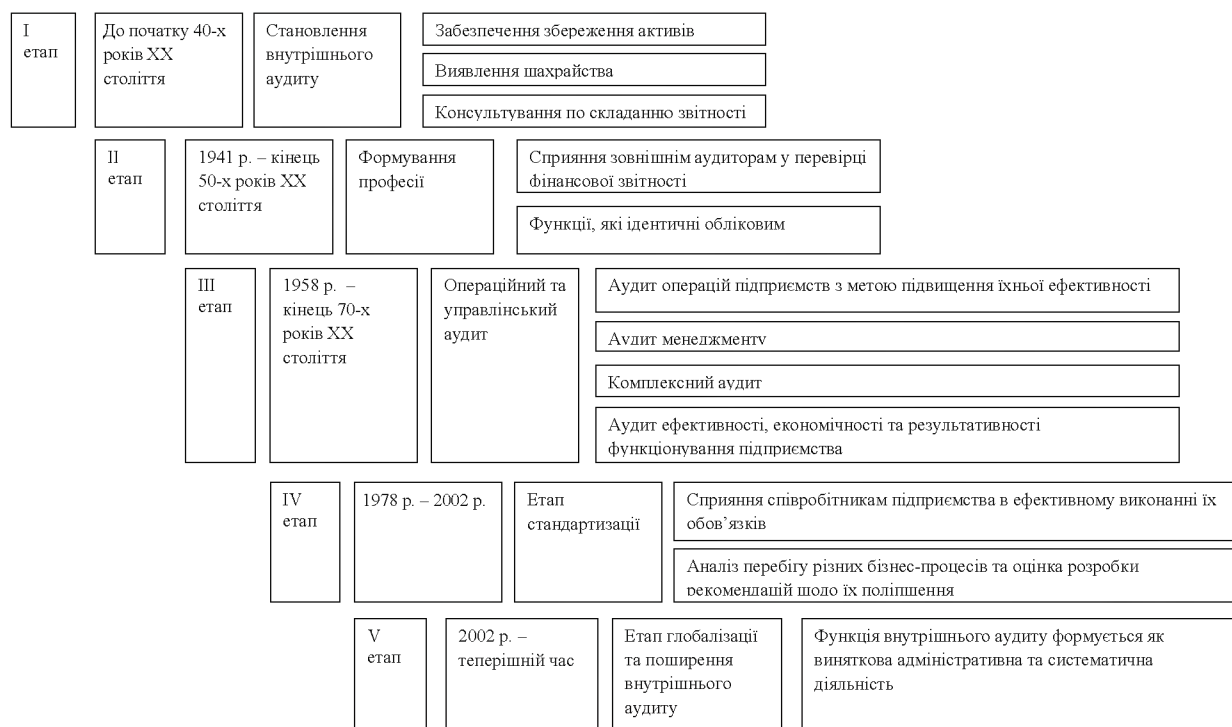
Поняття “внутрішній аудит” було введено в науковий і практичний професійний обіг України відносно нещодавно як ілюстрація прагнення країни до інтеграції в міжнародне співтовариство. Як і інші відповідні зміни, упровадження сучасних методів та систем фінансового контролю потребує значних зусиль, пов'язаних із формуванням нового мислення, оволодінням новими знаннями, а не тільки змін “артефактів”.

Внутрішній аудит як функція контролю дозволяє вчасно виявити й усунути ті умови та чинники, що перешкоджають ефективній організації будь-якої діяльності, досягненню поставленої мети. За допомогою спеціальних прийомів він дає можливість оцінити існуючий стан процесів та систем,

розробити рекомендації щодо удосконалення діяльності останніх.

Термін “аудит” походить від латинського “audio”, що означає “він чує”, “слухач”. Саме так у духовних навчальних закладах називали учня-відмінника, якому вчителя доручали перевірку знань інших учнів: він вислуховував їхні відповіді, визначаючи ступінь засвоєння пройденого матеріалу, а також перевіряв якість виконання завдань. Звідси й походження терміна “аудит”.

Спочатку аудит являв собою діяльність незалежних фахівців (аудиторів) з перевірки фінансової звітності підприємств, тобто він був тільки зовнішнім. Поділ аудиту у світовій практиці аудиторської діяльності на зовнішній і внутрішній

Рис. 1. Етапи розвитку внутрішнього аудиту

припадає на кінець 40-х – початок 50-х рр. ХХ ст. До цього часу аудиторська перевірка полягала у вивченні документації, облікових записів та їхнього відображення у звітності підприємства. Надалі аудит став системно-орієнтованим, тобто пов'язаним із проведенням експертизи об'єктів перевірки з урахуванням оцінки стану й ефективності системи внутрішнього аудиту або контролю. При цьому зовнішні аудитори основну увагу стали приділяти питанням внутрішнього контролю в суб'єктах перевірки, припускаючи, що, якщо система внутрішнього контролю досить ефективна, то й ризик наявності помилок у фінансовій звітності несуттєвий. Згодом з'явилася стійка тенденція утворювати у власних підприємствах відповідні служби, що постійно займаються проблемами контролю. Ці служби одержали назву служб внутрішнього аудиту

Аналізуючи історію виникнення та розвитку внутрішнього аудиту, слід визначити ключові етапи його розвитку в їх хронології. За критерії у ході їх виокремлення було прийнято функції внутрішнього аудиту всередині корпорацій та розвиток технологій, що застосовувалися аудитором (рис. 1).

1 етап: до початку 40-х років ХХ сторіччя.

Становлення внутрішнього аудиту. Головними завданнями внутрішнього аудиту в пору його становлення були забезпечення збереженості активів та виявлення шахрайства. Тому аудитори перевіряли в першу чергу правильність відображення здійснених операцій у облікових записях та наявність майна, відображеного в облікових записях. Важливо було виявити помилки та факти шахрайства до того як це буде зроблено в результаті щорічного зовнішнього аудиту.

2 етап. 1941 – кінець 1950-х рр. Формування професії. Внутрішній аудит у західних країнах одержав сильний імпульс до розвитку після Другої світової війни як відповідь на зростання обсягів операцій і децентралізацію компаній. У 1941 р. у США був створений Інститут внутрішніх аудиторів – професійна асоціація внутрішніх аудиторів, що поставила за мету розвиток і популяризацію професії внутрішнього аудитора й розробку стандартів професійної діяльності. Нині Інститут нараховує близько 72 тис. членів і представлений у 120 країнах. А всього у світі налічується близько одного мільйона людей, які тою чи іншою мірою займаються внутрішнім аудитом.

Перші роки після створення зазначеного Інституту внутрішній аудит розглядався як надбудова, щільно пов'язана з роботою зовнішніх аудиторів. Найчастіше внутрішні аудитори виконували або функції сприяння зовнішнім у перевірці фінансової звітності, або облікові функції, у т. ч. щодо звірення звітних даних. Під керівництвом В. Бринка у 1947 році була опублікована “Декларація обов'язків внутрішнього аудито-

ра”. Цей документ роз'ясняв, що одночасно з питаннями обліку та звітності до сфери діяльності внутрішнього аудитора належить операційна діяльність. До 1957 року Декларація була істотно розширена та включала численний перелік послуг для керівництва, серед яких:

1. Аналіз і підтвердження правильності, адекватності бухгалтерського, фінансового й операційного контролю.

2. Оцінка ступеня відповідності діяльності встановленим політикам, планам і процедурам.

3. Оцінка надійності звітних та інших даних, що формуються в компанії.

4. Оцінка якості виконання встановлених функціональних обов'язків та ін.

3 етап. 1958 – кінець 1970-х рр. Операційний аудит.

Своєрідною віхою в розвитку внутрішнього аудиту стало виділення в його рамках операційного аудиту. Основною причиною виділення окремого напрямку стало значне зближення з обов'язковим аудитом, що передбачає взаємодію із зовнішніми аудитором з питань фінансового контролю діяльності та складання фінансової звітності. Увага до сфери операційної діяльності поза межами фінансової сфери забезпечила можливість надання послуг, які не можуть бути виконані зовнішніми аудитором. Орієнтація на операційну діяльність знайшла відображення й у формуванні нової дефініції внутрішнього аудиту, що з'явилась у 1958 році та демонструвала наявність глибокої зацікавленості з боку внутрішнього аудитора як співробітника компанії у дослідженні всіх типів операцій з метою підвищення їхньої рентабельності.

Внутрішні аудитори стали самі себе називати “операційними” аудитором з метою акцентування уваги на своїй діяльності у сфері операційної діяльності компанії. Через виникнення цієї термінологічної плутанини останнім варіантом стало те, що так звані функції “операційного” та “фінансового” аудиту було розділено. Подібне трактування сутності внутрішнього аудиту перенесено і в практичну площину. Так, експертиза даних фінансової звітності стала повністю зникати зі сфери діяльності внутрішнього аудиту, що виключило фінансовий контроль операцій, які знаходять відображення у звітності.

4 етап. 1978 – 2002 рр. Етап стандартизації.

Внутрішні аудитори протягом всієї історії існування професії здійснювали й здійснюють свою роботу в різних за формами власності, видами діяльності й організаційними структурами компаній. Через різноманіття об'єктів роботи внутрішні аудитори стикаються із широким спектром професійних труднощів, з очікуваннями менеджменту щодо отримання компетентних, відповідних різним вимогам звітів. Для вирішення проблем однакової реалізації діяльності будь-яка професія вимагає фіксації основних принципів, процедур, повноважень і відповідальності. Доповненням до

них може служити розробка етичних норм у рамках професійної діяльності.

Уперше Стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (Standards for Professional Practice of Internal Auditing) були випущені в 1978 році. Метою їхньої розробки Інститутом було визначене сприяння в єднанні професії у всіх типах бізнесу, на різних рівнях керівництва й у всіх організаціях, де внутрішні аудитори здійснюють діяльність. Найбільшу участь в розробці й вплив на стандартизацію професійної діяльності внесли В. Бринк і Л. Соїер. Таким чином почалася нова стадія функціонування внутрішнього аудиту на основі стандартизованих процедур.

Стандарти професійної практики в редакції 1978 року визначали внутрішній аудит як незалежну оціночну діяльність, організовану усередині компанії, яка по суті є контролем, що розглядає й оцінює адекватність та ефективність інших контролів. За мету внутрішнього аудиту визначалося сприяння співробітникам компанії в ефективному виконанні їхніх обов'язків. Для цього внутрішні аудитори повинні представляти звіти про аналіз діяльності різних підрозділів з оцінками, рекомендаціями, порадами й іншою відповідною інформацією.

На сьогодні внутрішній аудит, що досяг глобальних масштабів поширення, трактується як універсальна дисципліна, а розроблені Інститутом внутрішніх аудиторів стандарти є невід'ємною складовою частиною глобальної концепції внутрішнього аудиту. Розвиток зазначених стандартів здійснюється в рамках Комітету професійних стандартів Інституту внутрішніх аудиторів на базі його власних оцінок, а також рекомендацій, що надходять від членів Інституту та інших зацікавлених сторін. Остання версія розроблялася з урахуванням усіх недоліків попередніх версій, була доповнена деякими інтерпретаціями й набула чинності 1 січня 2013 року.

Інститут внутрішніх аудиторів на сучасний момент переходить на новий рівень розвитку й працює в напрямку створення власних Основ міжнародної професійної практики (International Professional Practices Framework, IPPF), які містять базові принципи професії внутрішнього аудитора. Вони націлені на забезпечення послідовного підходу до розгляду фундаментальних принципів і процедур, які формують функцію внутрішнього аудиту як виняткову, адміністративну й систематичну діяльність.

5 етап. 2002 р. – теперішній час. Етап глобалізації поширення внутрішнього аудиту. Прийняття у 2002 році Закону Сарбейнса – Окслі (Sarbanes – Oxley Act, SOA, що є федеральним Законом США) ознаменувало собою глобальну легалізацію внутрішнього аудиту. Практично вся закордонна література з внутрішнього аудиту включає обов'язкове описання впливу цього закону на діяльність су-

часного внутрішнього аудитора. Блок статей SOA присвячений питанням корпоративного керування й відповідальності. Законом визначені вимоги до Комітету з аудиту, який створюється при Раді директорів. Слідом за SOA з'являються 9-та Директива ЄС, угода Базель II і ряд інших нормативних документів, які потребують обов'язкового дотримання внутрішніми аудитором.

Таким чином, сутність внутрішнього аудиту у світовій теорії й практиці поступово еволюціонує. Спочатку завдання внутрішнього аудиту полягали в перевірці бухгалтерсько-фінансової звітності, а також у здійсненні ревізійної функції – перевірці збереження товарно-матеріальних цінностей і виконання розпоряджень керівництва підприємства. При цьому основним споживачем результатів внутрішнього аудиту на цьому етапі було керівництво функціональних відділів, як правило – фінансовий директор або менеджер підприємства; у деяких випадках внутрішній аудит функціонував у рамках бухгалтерської служби з підпорядкуванням головному бухгалтерові або фінансовому контролерові підприємства.

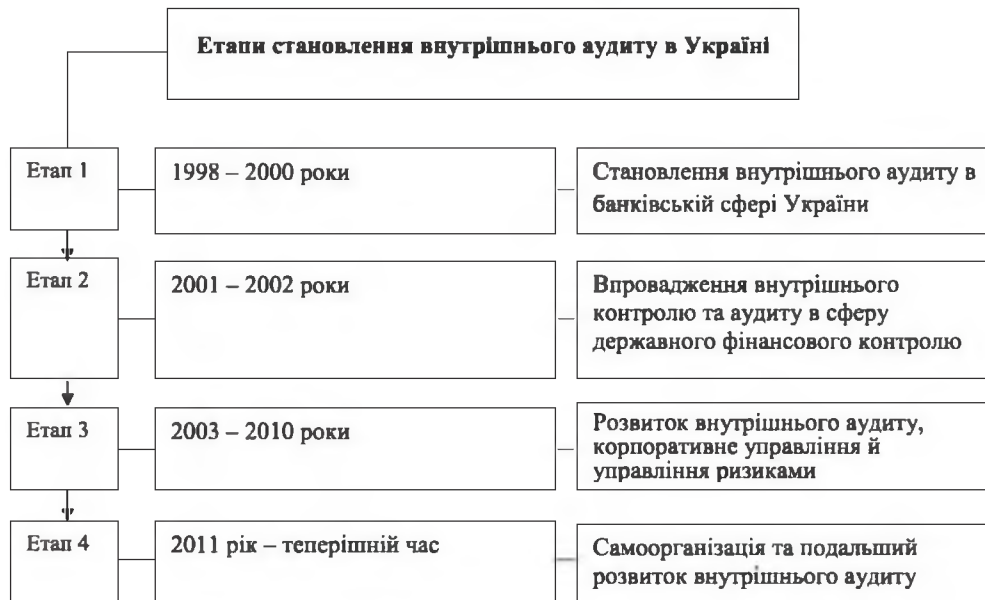
Потім внутрішній аудит поряд з фінансовими перевірками, які фокусуються на системі бухгалтерсько-фінансового контролю, охоплював перевірки системи внутрішнього контролю в рамках усього підприємства. На операційний аудит витрачається значний час. Основні споживачі результатів – вище керівництво й керівники функціональних і галузевих підрозділів, зазвичай в особі генерального директора або фінансового директора підприємства, заступників директора з різних напрямів.

Наразі внутрішні аудитори беруть участь в удосконалюванні процесів управління ризиками, контролю й корпоративного управління. Основні споживачі – вищий колегіальний орган управління, наглядова рада (комітет з аудиту) і вище виконавче керівництво підприємства, які визначають напрями роботи й завдання внутрішнього аудиту. Для цього етапу характерна повна незалежність внутрішнього аудиту від керівництва нижчого управлінського рівня. Варто зазначити, що, оскільки колегіальний орган управління і виконавче керівництво підприємства у багатьох випадках по-різному розуміють роль і завдання внутрішнього аудиту, для внутрішніх аудиторів стає вкрай важливим уміння ефективно взаємодіяти з усіма споживачами результатів їх діяльності.

У вітчизняній економіці функціонування внутрішнього аудиту відповідає першому й другому етапам залежно від масштабів підприємства. При простішій організаційній структурі економічного суб'єкта внутрішній аудит більшою мірою виконує ревізійні функції. В умовах холдингів, особливо якщо їхніми власниками є іноземні особи, діяльність внутрішніх аудиторів стосується другого або третього етапу наведеної періодизації.

Аналіз існуючих нормативних документів щодо внутрішнього аудиту в Україні дозволив ви-

значити етапи його становлення (рис. 2). Розглянемо детальніше окреслені етапи.

Рис. 2. Становлення внутрішнього аудиту в Україні

1 етап: 1998–2000 роки. Становлення внутрішнього аудиту в банківській сфері України

Датою народження внутрішнього аудиту в Україні слід вважати 20 березня 1998 року, коли Постановою Правління Національного банку України (НБУ) було затверджено “Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України” № 114 [1]. Це Положення є нормативним актом НБУ, що визначає систему аудиторської діяльності в банках та регламентує порядок створення й організацію роботи служб внутрішнього аудиту в комерційних банках України. Згідно з [1], внутрішній аудит як система контролю за діяльністю комерційного банку створюється в Україні для оцінки й удосконалення системи внутрішнього контролю банків за мінімізації витрат на неї. Положення розроблене на підставі законів України “Про банки і банківську діяльність”, “Про аудиторську діяльність” та нормативних актів Національного банку України. Відповідно до Положення № 114, внутрішній аудит банку – це незалежна експертна діяльність служби внутрішнього аудиту банку для перевірки й оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов’язків співробітниками банку [1].

Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року № 2121-III більш повно розглядає питання, пов’язані з організацією та діяльністю внутрішнього аудиту в банківській сфері [2]. Згідно з цим Законом, банки створюють службу внутрішнього аудиту, яка є органом оперативного контролю спостережної ради банку

Постановою Правління Національного банку України від 20 липня 1999 року № 358 було затверджено Методичні вказівки щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України [3]. Цей документ визначає застосування стандартів внутрішнього аудиту, якими необхідно керуватися службі внутрішнього аудиту комерційного банку при проведенні систематичних аудиторських перевірок. Ці стандарти були впроваджені в комерційних банках з метою регулювання роботи служби внутрішнього аудиту щодо виконання покладених на неї функціональних обов’язків та є обов’язковими для безумовного їх дотримання комерційними банками, розташованими на території України. Необхідно зазначити, що стандарти, які увійшли до складу зазначених Методичних рекомендацій, розроблено відповідно до Міжнародних професійних стандартів внутрішнього аудиту Інституту внутрішніх аудиторів.

2 етап: 2001–2002 роки. Упровадження внутрішнього аудиту в сферу державного фінансового контролю

9 серпня 2002 року Головним контрольно-ревізійним управлінням України було видано Наказ № 168 “Про затвердження Стандартів державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна” [4]. Стандарти були розроблені відповідно до ревізійних стандартів, прийнятих Міжнародною організацією вищих контрольних органів у сфері державних фінансів (International Organisation of Supreme Audit Institutions, INTOSAI, або IHTOCAI), та міжнародних стандартів аудиту (МСА).

Стандарти аудиту державних фінансів ІНТОСАІ спрямовані, насамперед, на уніфікацію діяльності органів державного фінансового контролю різних країн з метою підвищення ефективності міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією, фінансовим шахрайством, розкраданням державних коштів. При цьому стандарти ІНТОСАІ постійно вдосконалюються. З виникненням нових реалій у системах державного фінансового контролю окремих країн члени ІНТОСАІ визнали за необхідне оновлювати і переглядати ці стандарти з тим, щоб підтримувати їх актуальність, корисність та високу якість. У цілому міжнародні стандарти мають рекомендаційний характер, і країни самостійно приймають рішення про їх використання.

У цьому самому періоді (липень 2002 року) в Україні було відкрите відділення Міжнародного Інституту внутрішніх аудиторів.

3 етап: 2003–2010 роки. Розвиток внутрішнього аудиту та корпоративне управління і управління ризиками

Цей етап починається 18 квітня 2003 року з прийняття Аудиторською Палатою України як національних Міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики (Міжнародної федерації бухгалтерів).

Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку (ДКЦПФР) 11 грудня 2003 року було затверджено Принципи корпоративного управління № 571 [5], складені на основі кращих принципів корпоративного управління різних країн. Згідно з цим документом, контроль фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства має здійснюватись як через залучення незалежного зовнішнього аудитора (аудиторської фірми), так і через механізми внутрішнього контролю. До органів (структурних підрозділів) суб'єкта економічної діяльності, які здійснюють внутрішній контроль, належать:

- наглядова рада (через посередництво аудиторського комітету ради),
- ревізійна комісія,
- служба внутрішнього аудиту

Система внутрішнього контролю має забезпечувати здійснення стратегічного, оперативного та поточного контролю за фінансово-господарською діяльністю. Служба внутрішнього аудиту (внутрішній аудитор) повинна відповідати за своєчасне виявлення відхилень, які перешкоджають законному й ефективному використанню майна та коштів товариства, і запобігання ним. Зокрема, до компетенції служби внутрішнього аудиту мають належати повноваження щодо:

- контролю за організацією та функціонуванням системи бухгалтерського обліку;
- контролю за відповідністю даних бухгалтерського обліку фактичній наявності активів, їх належному збереженню;

– проведення експертиз щодо фінансової та операційної діяльності;

– підготовки оглядів діяльності товариства та розробки рекомендацій щодо підвищення його ефективності.

Постановою Правління НБУ затверджено “Методичні рекомендації інспектування банків: Система оцінки ризиків” від 15 березня 2004 року № 104 [6] та “Методичні рекомендації з організації і функціонування систем ризик-менеджменту в банках України” від 2 серпня 2004 року № 361 [7]. З цих документів, що регулюють питання управління ризиками й завдання внутрішнього аудиту, випливає таке:

- внутрішній аудит проводить оцінку ефективності системи управління ризиками підприємства;
- відповідальність за побудову та функціонування системи управління ризиками несе менеджмент підприємства;
- оцінка ризиків є складовою частиною аудиторських висновків.

Також у цей самий період Кабінет Міністрів України видав Розпорядження від 24 травня 2005 року за № 158-р “Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю” [8], яким було встановлено основні напрями розвитку внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в сфері державних фінансів на наступні роки. Цей регламент містить такі положення:

1) державний внутрішній фінансовий контроль – це система здійснення внутрішнього контролю, проведення внутрішнього аудиту, інспектування, провадження діяльності з їх гармонізації з метою забезпечення якісного управління ресурсами держави на основі принципів законності, економічності, ефективності, результативності та прозорості;

2) базовим принципом державного внутрішнього фінансового контролю є чітке розмежування внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит повинен визначати, яким чином здійснюється внутрішній контроль, включаючи способи попереднього контролю;

3) внутрішній аудит – форма контролю, що забезпечує функціонально незалежну оцінку діяльності органів державного сектору та дає впевненість Кабінету Міністрів України, Мінфіну, іншим заінтересованим центральним органам виконавчої влади, керівництву органів державного сектору в тому, що система державного управління функціонує у спосіб, який максимально знижує ризик шахрайства, марнотратства, допущення помилок чи нерентабельності;

4) метою внутрішнього аудиту є надання рекомендацій з удосконалення діяльності органу державного сектору, підвищення ефективності процесів управління, що сприяє досягненню мети органом державного сектору;

5) до завдань внутрішнього аудиту належить також забезпечення ефективного внутрішнього контролю відповідно до понесених витрат;

6) здатність надання незалежних та об'єктивних рекомендацій є основною відмінністю внутрішнього аудиту від інших форм контролю.

27 вересня 2005 року Державною Комісією з регулювання ринків фінансових послуг України прийнято Розпорядження № 4660 “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ” [9]. Згідно з основними положеннями Розпорядження, внутрішній аудит – незалежна експертна діяльність служби внутрішнього аудиту фінансової установи, яка полягає в проведенні перевірок та здійсненні оцінки, як правило, таких елементів:

- системи внутрішнього контролю фінансової установи;
- фінансової та господарської інформації;
- економічності та продуктивності діяльності фінансової установи;
- дотримання законів, нормативних актів та інших зовнішніх вимог.

У грудні 2006 року зареєстровано Гільдію професійних внутрішніх аудиторів України. Практично одночасно прийнято Кодекс професійної етики внутрішніх аудиторів України та проект національних Стандартів внутрішніх аудиторів України.

Постановою від 28 березня 2007 року № 98 Національний Банк України затвердив Методичні рекомендації з удосконалення корпоративного управління в банках України [10]. Роль внутрішнього аудиту полягає в:

- моніторингу ризиків і систем внутрішнього контролю;
- виявленні ризиків та потенційних недоліків систем внутрішнього контролю;
- наданні Наглядовій раді результатів оцінки ризиків та впевненості в тому, що системи внутрішнього контролю відповідають вимогам щодо управління ризиками.

Завершує етап, що розглядається, Закон України “Про акціонерні товариства” від 17 вересня 2008 року № 514-VI, яким легалізовано створення в акціонерному товаристві комітету з аудиту та служби внутрішнього аудиту: “Наглядова рада акціонерного товариства може утворювати постійні чи тимчасові комітети з числа її членів для вивчення і підготовки питань, що належать до компетенції наглядової ради” [11].

В акціонерному товаристві можуть утворюватися комітети з питань аудиту та з питань інформаційної політики товариства. З метою забезпечення діяльності комітету з питань аудиту, Наглядова рада може прийняти рішення щодо запровадження в товаристві посади внутрішнього аудитора (створення служби внутрішнього аудиту). Внутрішній аудитор (служба внутрішнього

аудиту) призначається наглядовою радою і є підпорядкованим та підзвітним безпосередньо члену наглядової ради – голові комітету з питань аудиту

Наказом Міністерства фінансів України від 07 жовтня 2008 року № 417 “Про затвердження Термінологічної бази системи внутрішнього контролю та аудиту Державного казначейства України” упроваджено в обіг у сфері державних фінансів такі дефініції [12]:

1. Внутрішній аудит – це складова системи внутрішнього контролю та аудиту, яка являє собою незалежну оцінку системи внутрішнього контролю, встановленого у Державному казначействі.

2. Основними завданнями внутрішнього аудиту є:

- здійснення на постійній основі нагляду за функціонуванням внутрішнього контролю, оцінка ступеня його ефективності;

- оцінка надійності та ефективності системи управління ризиками;

- виявлення недоліків, розробка пропозицій щодо удосконалення системи внутрішнього контролю та аудиту.

4 етап: з 2011 року. Самоорганізація та розвиток внутрішнього аудиту

Цей етап характеризується найбільш значним впливом держави на формування та розповсюдження системи внутрішнього аудиту в економічній сфері України. Саме в 2011 році було прийнято низку документів, які регламентують обов'язковість створення структурних підрозділів внутрішнього аудиту для суспільно значущих підприємств.

До Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12 липня 2001 року № 2664-III (зі змінами та доповненнями) 02.06.2011 р. було додано статтю 151, відповідно до якої вищий орган управління або наглядова рада фінансової установи утворює в її складі структурний підрозділ або визначає окрему посадову особу для проведення внутрішнього аудиту (контролю) [13]. Внутрішній аудит (контроль) передбачає:

1) нагляд за поточною діяльністю фінансової установи;

2) контроль за дотриманням законів, нормативно-правових актів органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, та рішень органів управління фінансової установи;

3) перевірку результатів поточної фінансової діяльності фінансової установи;

4) аналіз інформації про діяльність фінансової установи, професійну діяльність її працівників, випадки перевищення повноважень посадовими особами фінансової установи;

5) виконання інших передбачених законами функцій, пов'язаних з наглядом та контролем за діяльністю фінансової установи.

Постановою Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 року № 1001 “Деякі питання

утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади” затверджено порядок, який визначає механізм утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту [14].

Наказом Міністерства фінансів України від 29.09.2011 № 1217 затверджено Кодекс етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту [15], а від 04.10.2011 № 1247 – Стандарти внутрішнього аудиту [16], де наведено визначення відповідно до статті 26 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 року № 2456-VI [17]:

– внутрішнім контролем є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ;

– внутрішнім аудитом є діяльність підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку наказом від 19.07.2012 року № 996 зі змінами від 29.04.2014 року № 577 затвердила Положення про особливості організації та проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах, що здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку [18].

Таким чином, створення структурних підрозділів внутрішнього аудиту в Україні є обов'язковим для банків, державних та бюджетних установ, а також фінансових установ.

Фінансова криза продемонструвала слабкість систем управління підприємством, зокрема сис-

тем управління ризиками та систем внутрішнього контролю. Тому останнім часом, незважаючи на законодавчу необов'язковість, на окремих великих корпораціях (насамперед тих, які вже вийшли або готуються до виходу на міжнародні ринки) створено служби внутрішнього аудиту. Маючи за підґрунтя відпрацьовану й описану практику та методологію, такі служби достатньо швидко вийшли на рівень кращих світових зразків. Сьогодні внутрішні аудитори самостійно об'єднуються в неформальні організації для спілкування та обміну досвідом. Бажаючи підвищувати фаховий рівень, готуючись до іспитів на отримання міжнародного сертифікату внутрішнього аудиту CIA (Certified Internal Auditor, або дипломований внутрішній аудитор).

Порівняльний аналіз основних нормативних вимог до внутрішнього аудиту, загальноприйнятих у світовому суспільстві та розроблених Міжнародними інститутами, з відповідними регулюючими документами України дозволяє зробити висновок, що нормативна база для створення й організації діяльності з внутрішнього аудиту в нашій країні повністю відповідає міжнародним вимогам. Нормативні документи, розроблені регулюючими органами України в частині, що стосується питань визначення внутрішнього аудиту та його основних цілей, відповідають Міжнародним професійним стандартам внутрішнього аудиту, розробленим та впровадженим у практику Міжнародним Інститутом внутрішніх аудиторів.

Таким чином, у нашій країні є усі законодавчо передбачені передумови для впровадження внутрішнього аудиту на основі кращих практик провідних країн світу та організації його ефективної роботи. Однак на теперішньому етапі розвитку внутрішнього аудиту в Україні недостатньо наукових досліджень та розроблених практичних рекомендацій щодо вдосконалення методологічних засад внутрішнього аудиту, навчання та сертифікації внутрішніх аудиторів України. Таким чином, у нашій країні є усі законодавчо передбачені передумови для впровадження внутрішнього аудиту та організації його ефективної роботи на основі кращих практик провідних країн світу.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України : Постанова Правління НБУ від 20.03.1998 р. № 114, станом на 14.08.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0548500-98>
2. Пробанки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000р. № 2121-III, станом на 01.01.2016р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Про затвердження Методичних вказівок щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України : Постанова Правління НБУ від 20.07.1999 р. № 358, станом на 12.02.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0358500-99>

4. Про затвердження Стандартів державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна : Наказ Головки КРУ України від 09.08.2002 р. № 168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0940-04>

5. Про затвердження Принципів корпоративного управління : Рішення ДКЦПФР від 11.12.2003 р. № 571, станом на 26.03.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://ukraine.uapravo.net/data/base34/ukr34478.htm>

6. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” : схвалені Постановою Правління НБУ від 15.03.2004 р. № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>

7. Методичні рекомендації з організації і функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : схвалені Постановою Правління НБУ від 02.08.2004 р. № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36985>

8. Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю : на період до 2017 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 р. № 158-р., станом на 17.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-%D1%80>

9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ : Розпорядження ДКРРФП України від 27.09.2005 р. № 4660 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.uazakon.com/documents/date_9d/pg_ilgfsx.htm

10. Про затвердження Методичних рекомендацій з удосконалення корпоративного управління в банках України : Постанова Правління НБУ від 28.03.2007 р. № 98, станом на 21.06.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07>

11. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI, станом на 01.01.2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>

12. Про затвердження Термінологічної бази системи внутрішнього контролю та аудиту Державного казначейства України : Наказ Міністерства фінансів України від 07.10.2008 р. № 417 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.uazakon.com/documents/date_34/pg_gnwusv.htm

13. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III, станом на 01.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

14. Деякі питання утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р. № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF>

15. Про затвердження Кодексу етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту : Наказ Міністерства фінансів України від 29.09.2011 р. № 1217 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1195-11>

16. Про затвердження Стандартів внутрішнього аудиту : Наказ Міністерства фінансів України від 04.10.2011 р. № 1247, станом на 23.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1219-11>

17. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI, станом на 01.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

18. Про затвердження Положення про особливості організації та проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах, що здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку : Рішення НКЦПФР від 19.07.2012 р. № 996, станом на 17.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1628-12>

Посилання на статтю:

Каменська Т. О. Внутрішній аудит: виникнення та розвиток / Т. О. Каменська // Статистика України. – 2015. – № 4. – С. 60–68.